

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ЄДИНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Шутаєва О.О.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародної економіки
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського*

У динамічно мінливому світі, у зв'язку з процесами глобалізації, збільшенням мобільності основних факторів виробництва, наростанням конкуренції між країнами за інвестиції, нові ринки збуту та виробництва, стає очевидною неминучість змін у підходах до соціальної політики та розвитку нової соціальної стратегії, що відповідає сучасності. Соціальна політика є найважливішою складовою внутрішньої політики держави, вона покликана регулювати соціально-економічні відносини в суспільстві в інтересах і через інтереси основних соціальних груп населення.

На сучасному етапі, незважаючи на тенденції посилення економічних чинників, пріоритети соціальної політики та соціального діалогу залишаються важливим стратегічним аргументом, яким приділяється особлива роль у вирішенні глобальних проблем, досягненні соціальної справедливості та суспільної злагоди. У європейському контексті на початку 90-х рр. XX ст. соціальні питання набули особливої актуальності, по-перше, у зв'язку зі створенням єдиного ринку та необхідністю за-

безпечувати соціальну та політичну єдність у часи економічної реструктуризації, а по-друге, драматичні перетворення у Східній Європі поставили нові завдання щодо розробки пропозицій та висновків для країн Західної Європи.

Формування єдиної соціальної політики ЄС покликано вести до поліпшення добробуту країн-членів і підвищення рівня економічного розвитку Євросоюзу в цілому, а також сприятиме подальшій інтеграції за рахунок економічних і соціально-політичних чинників, таких як стимулювання і збільшення економічного зростання, розширення ринків збуту, збільшення числа робочих місць, скорочення рівня міграції, вирішення низки внутрішньоекономічних, соціальних і політичних проблем.

Дослідження з проблематики соціальної спрямованості не є новими у науковій практиці. В різні часи до них звертались багато дослідників. Розвитку соціальної політики та політики доходів, рівня життя та подолання бідності, а також питанням соціальної політики ЄС присвячені праці Крентовської О., Круглашова А.М., Семигіної Т., Шев-

чука П.І., Ярової Л.В. та ін. Серед зарубіжних сучасних дослідників питаннями соціальної проблематики, ролі держави в сфері соціального розвитку та впливу глобалізаційних та інтеграційних процесів на соціальний розвиток займалися такі вчені як Антропов В.В., Букнер М., Дікон Б., Думон І., Іноземцев В., Сміт Карен Е., Кэррол А.В., Стабс П., Стрежнева М. В., Трабол Х., Халс М., Шпідла В., Церкасевиц Л.В. та ін.

З моменту прийняття «Європейської Соціальної Хартії прав людини» були вжиті ряд заходів щодо стандартизації соціальної політики для країн-учасників Євросоюзу, однак проблема формування ефективної соціальної політики при об'єднанні кількох держав Європи, її оптимізація та реформування у соціальній сфері характерна для більшості країн союзу. Тривають дискусії з питань формування єдиної європейської соціальної моделі. В умовах посилення інтеграційних процесів у регіоні питання формування єдиної соціальної політики для країн ЄС набувають особливу значимість та актуальність і на наш погляд недостатньо розроблені.

Мета даної статті – дослідити та виявити основні проблеми та стратегічні напрямки формування єдиної соціальної політики ЄС в умовах активізації та подальшого розвитку євроінтеграційних процесів.

За останні півстоліття відбулося ряд змін, пов'язаних з інтеграційними процесами. Вступ країн Європи в черговий етап трансформації в останній чверті ХХ ст., багато в чому обумовлений зміною підходу до економічної та соціальної політики і формуванням нової моделі розвитку. Основною метою країн Євросоюзу стало прагнення забезпечити максимальну ефективність за рахунок «завоювання» або збереження конкурентних позицій в умовах активного впливу динамічних факторів неекономічного характеру (інституційних, адміністративних, правових, соціальних, політичних,

психолого-моральних). Трансформації економік країн Центральної та Східної Європи, що приєдналися до Європейського Союзу, продемонстрували можливість формування єдиної стратегії для країн з перехідною економікою не тільки в економічній, але і в соціально-політичній сферах.

Залишається ряд не вирішених проблем, наприклад, подолання негнучкості ринку праці, складнощів у зв'язку з порушенням балансу між заходами соціального захисту та підтримки конкурентоспроможності економіки. Не визначена частка соціальної відповідальності, що покладається на кожного з соціальних партнерів в умовах інтеграції. Гостро постає питання про можливість контролювати один одного в процесі неминучої взаємодії.

Однак, оцінюючи потенціал Європейського союзу, стає зрозумілим, що ці проблеми не є нездоланими, незважаючи на кризові ситуації в деяких секторах. У результаті стратегічних дій урядів провідних країн Європи – Франції, Німеччини, а також боротьби лівих сил і профспілок, в цих державах склалися надійні системи соціального захисту. Європейці завжди пишалися рівнем витрат на соціальний захист – за даними Євростату ця цифра становить до 30% ВВП Європейського Союзу, а у Швеції – 59% [1]. Проте ряд політологів і експертів стали розглядати такі витрати, як гальмо на шляху розвитку конкурентоспроможної економіки і навіть визначають їх, як «соціальну хворобу».

Аналіз соціально-економічної моделі країн-учасниць Євросоюзу свідчить про те, що, в умовах соціально-орієнтованої ринкової економіки, незважаючи на відмінності та особливості, пов'язані з політичною ситуацією всередині окремих країн, з національними традиціями, менталітетом населення, рівнем розвитку економіки та соціальної сфери, представляється можливим створення єдиної соціальної моделі.

Першим концептуальним аспектом єдиної європейської соціальної по-

літики має стати розуміння того, що в основі соціальної політики як явища, покладена ідея збереження соціальної рівноваги в процесі руху суспільства до якісно нового рівня. У цьому зв'язку необхідно звернути увагу на наступні досить суттєві моменти:

1) соціальна рівновага в сучасному індустріальному суспільстві — це політика, що відображає інтереси більшості нації;

2) соціальна рівновага підтримується такими методами:

— у соціальній сфері — забезпеченням рівних соціальних прав, політикою соціальної стабільності та вирівнювання рівня життя і доходів соціальних груп, загальнонаціональними та локальними механізмами соціального захисту від потрясінь ринку;

— в економічній сфері — шляхом використання механізмів державного регулювання економіки, цін, доходів, сфери зайнятості, а також фінансування соціальної інфраструктури як загальнодержавної системи соціальних гарантій [2; с.26–28].

Утвердження принципу соціальної рівноваги має стати фундаментальною основою соціальної стабільності та розвитку сучасних держав Європи. Саме цей принцип повинен дати поштовх розвитку сучасної єдиної європейської соціальної політики як засобу забезпечення саме цієї рівноваги, як у поточній, так і в довгостроковій перспективі. Для цього необхідна розробка цілого набору середньострокових і довгострокових орієнтирів, заснованих на наукових прогнозних оцінках тенденцій соціального та економічного розвитку.

На основі аналізу трансформації ролі та місця держави основу формування єдиної соціальної політики повинен скласти принцип відповідальності держави за забезпечення мінімальних умов соціального благополуччя громадян, а також створення мотивації та розвитку власних можливостей функціонування та забезпечення добробуту своїх громадян. З часом саме ця політика держави змінить характер

соціальних відносин і соціальний вигляд суспільства, зумовить формування нових цілей і відповідних інституційних систем, а також механізмів і структур, що здійснюють економічну і соціальну політику, які зорієнтують суспільство на оптимізацію розвитку, довгострокову консолідацію і стабільність.

Головне завдання соціальної політики держави в цьому зв'язку — забезпечити стабільність в країні, соціальний та правовий захист громадян з урахуванням інтересів усіх, без винятку, соціальних верств і груп, що складають сучасне суспільство, а також створити матеріальну базу країни і умови для відтворення робочої сили, яка буде відповідати новим вимогам. Успіх реалізації багато в чому залежить від стану громадянського суспільства в країні та рівня його розвитку. Соціальна відповідальність держави полягає у виробленні та реалізації соціального законодавства, що забезпечує надійний соціальний захист громадян.

Для того, щоб глобалізація служила соціальному прогресу, необхідно, щоб всі елементи активного суспільства знайшли способи управляти нею. Соціальне партнерство і соціальний діалог є найважливішими інструментами регулювання не тільки трудових відносин, а й реалізації соціальної політики в цілому. Відбувається подальший перехід, вірніше відхід від відповідальності з боку підприємців, профспілок і підприємств. Підприємці перекладають відповідальність на найманих працівників і профспілки, тому актуальним стає визначення частки відповідальності кожного соціального партнера. Так, наприклад, існуюча перерозподільна і накопичувальна система в пенсійній та в інших сферах соціальної політики не відповідає новим викликам ХХІ ст., тому що активна соціальна політика проявляється не в тому, щоб держава витрачала великі кошти на підтримку життєвих умов для своїх громадян, а в створенні інституційних умов, коли громадяни самі спроможні забезпечити собі гідне життя [3; с.18].

До заходів, що сприятимуть поліпшенню зайнятості, можна віднести наступні нові правила взаємин між роботодавцями та найманими працівниками – перегляд механізму тарифної автономії, участь працівників в управлінні на підприємствах, зниження регулюючої ролі для створення необхідних умов підвищення гнучкості ринку праці. При розробці єдиних стандартів соціальної політики слід приймати до уваги необхідність зниження ступеня регулювання держави в трудовій і соціальній сферах, що, безсумнівно, поліпшить ситуацію на ринку праці в усіх країнах Європейського Союзу.

Важливим кроком до вирішення проблем на ринку праці має стати відповідь на економічні вимоги сучасності, а також чітке усвідомлення особистої відповідальності, як профспілок, так і спілок роботодавців і бажання брати на себе цю відповідальність, отримуючи в замін свободу від держави і зниження «зарегульованості».

Основна відповідальність у сфері забезпечення зайнятості належить поки державі, тому що на даний момент ні профспілки, ні спілки підприємців у цьому не зацікавлені. Один з найбільш істотних моментів розвитку суспільства на межі ХХІ ст. – це активізація корпоративної соціальної політики, причому цей напрямок надалі посилюватиметься. Йдеться про соціальну політику як про систему коригувальних заходів з боку держави і корпорацій в сфері розподілу. Проблема ефективності для суб'єкта (рівня) економіко-інституційної системи – в оптимізації всіх елементів соціальної політики. І саме це багато в чому визначає конкурентну стійкість галузі або компанії. В сучасних умовах пріоритет соціальної політики на будь-якому рівні відображає характер якісних аспектів відтворення, виступаючи як істотна умова стабільного економічного успіху.

Про взаємозв'язок економічних і соціально – політичних чинників говориться багато, але новим стає взаємозв'язок політики держави та со-

ціальної політики на підприємстві. Соціальні гарантії не можуть і не повинні компенсувати відсутність або недостатній розвиток соціальної політики на рівні підприємств. Державні соціальні програми стосуються проблем забезпечення загального соціального балансу і виконують «амортизуючі» функції по відношенню до «проблемних» соціальних категорій.

Важливу роль у соціальній політиці країн ЄС відіграє профспілковий фактор, який чинить тиск на політичні партії в інтересах профспілок і своїх представників. Дослідження фахівців показали, що міць профспілок, як і раніше, значно впливає на розвиток соціальних програм. Збільшення на одиницю впливу профспілок призводить до зростання фінансування програм, соціального добробуту на 1–2% ВВП [2; с.28].

Соціальна політика в сучасних умовах фактично переміщується в центр конкурентної боротьби економічних суб'єктів на всіх рівнях, включаючи міжнародний. І хоча зовнішні соціальні програми стають фінансово-обтяжливими для корпорацій, у зв'язку з чим і ставиться питання про реформу соціальної політики держави, внутрішні корпоративні соціальні програми, навпаки, життєво необхідні для забезпечення ефективного розвитку та конкурентоспроможності, оскільки вони більшою мірою, ніж на попередніх етапах, визначаються якістю фактора праці.

Економічний успіх в сучасних умовах у великій мірі визначається не традиційною установкою на зниження загальних витрат, а характером внутрішньофірмової соціальної політики. Крім зазначених моментів, це означає також прагнення перевершити інші підприємства в розробці більш ефективних методів стратегічного і поточного управління, особливо більш ефективних схем інвестиційної та фінансової діяльності. При цьому «порогом» активної («витратної») соціальної політики корпорацій є досягнення і збере-

ження рівня конкурентоспроможності. За інших рівних умов її зниження об'єктивно має запускати в дію механізми активізації внутрішньофірмової соціальної політики [4; с.232].

Негативна сторона цих процесів полягає в тому, що вони створюють ризик трансформації держави добробуту, в результаті якої може посилитися двоїстий характер соціальної політики, що сприяє посиленню позицій і соціальної захищеності висококваліфікованої праці, при цьому прирікає інші категорії працівників на низькі гарантії. Основна проблема розвитку у всіх країнах Євросоюзу – оптимізація політики, тобто максимальне використання можливостей зростання конкурентоспроможності. Тим самим політика підприємств, підкріплена відповідною промисловою і соціальною політикою держави, стає одним з істотних факторів у процесі трансформації та зміцнення позицій суспільства в цілому. Ці моменти визначають суть розпочатої в 80-90-ті роки трансформації соціальної політики, яка полягає у формуванні нової парадигми розвитку і спрямована на стратегічну реструктуризацію відповідальності між державою, корпораціями та населенням. Передумовами подальших змін може служити наступне:

- держава обтяжена витратами і втрачає колишню ефективність;
- корпорації мають значні ресурси, щоб активізувати внутрішньофірмову соціальну політику;
- велика частина населення має відповідні доходи, щоб активно брати участь у добровільних соціальних програмах [5].

Все це обумовлює необхідність пошуку нової стратегії розвитку соціальної сфери в країнах Євросоюзу. Зміну відповідальності між державою, суспільством і підприємствами досить активно обговорюють політологи та соціологи, в тому числі німецький вчений Х. Траболд. Він вважає, що глобалізація не ставить під сумнів потенціал ефективності соціальної держави, так як при відповідній організації вона

здатна принести більше користі, ніж ринкова економіка в чистому вигляді, і фактично підтримує ідею збалансованої відповідальності за рахунок підвищення ролі недержавного страхування [6; с.153].

Саме в активному «зростанні» недержавних програм страхування багато фахівців бачать шляхи збереження соціальних гарантій, так само як ослаблення фінансового тиску на бюджет держави і зниження податкового тягаря підприємств, а в результаті – підвищення стимулів зростання. Згідно з даними Світового банку, за відсутності таких програм для збереження рівня соціальних гарантій у зв'язку з демографічними змінами могло б знадобитися додаткове оподаткування в розмірі до 10% ВВП [7].

Таким чином, єдині стандарти соціальної політики повинні бути пов'язані здебільшого з інвестиційними і конкурентними механізмами формування доходів населення. Ці механізми інституційно реалізуються через різні соціальні фонди, діючі не як пасивні реципієнти грошових ресурсів, які використовують їх виходячи з певних законодавчо встановлених норм, а як активні і потужні суб'єкти політико-економічної системи, що формують значну частину інвестиційного потенціалу.

Можна зробити висновок, що колишня політика, орієнтована на «загальний добробут», в сучасних умовах вже невиправдана, оскільки виконала своє основне завдання, пов'язане з формуванням масового заможного середнього класу, який має в своєму розпорядженні достатні ресурси для того, щоб, принаймні, частково, обійтися без допомоги держави. Мотиваційний аспект є найважливішим у системі координації, яку виконують у соціальних відносинах економічний, освітній і соціальний капітали.

Виходячи з досвіду країн Європи, можна зробити висновок, що ефективна соціальна модель повинна задовольняти умови досить високих витрат на працю в структурі витрат підприємств.

Беручи до уваги дію нових глобальних механізмів і динамічні зміни в структурі населення, виникає необхідність розвитку нової моделі мотивації. Однак при цьому основною роллю держави в новій єдиній соціальній політиці повинна стати координуюча роль, яка передбачає поєднання принципів політики перерозподілу і стимулювання.

Таким чином, при формуванні єдиної соціальної політики Європейського Союзу для ефективного розвитку суспільства, основною метою має стати розробка концепції довгострокової соціальної політики, орієнтованої на пріоритет інтересів людини. Тільки політика, спрямована на значний підйом мотиваційного потенціалу пов'язаного із забезпеченням відносної справедливості і стійкої соціальної стабільності, зможе успішно вирішувати стратегічні проблеми країн Євросоюзу. Дана соціальна стратегія і політика повинні забезпечити можливість зростання добробуту всіх країн у результаті подальшої інтеграції.

Виходячи з нових умов у країнах ЄС, держава не може дозволити собі подальше зростання соціальних витрат, так як це може призвести до порушення ефективних пропорцій розподілу доходів. Проаналізувавши зміни соціальної політики ЄС в цілому можна зробити головний висновок про необхідність відмови від патерналістської концепції з боку держави та формування нової парадигми розвитку, спрямованої на стратегічну реструктуризацію відповідальності між державою, корпораціями та населенням.

В якості концептуальної основи може бути збережена модель соціальної держави, яка як і раніше актуальна для багатьох країн Європейського Союзу, але в дещо модифікованому вигляді. Державні соціальні програми повинні стосуватися проблем забезпечення загального соціального балансу і виконувати, насамперед, «амортизуючі» функції по відношенню до «проблемних» соціальних категорій. Проблема мотивації, наприклад, через системи основних

доходів – заробітної плати, соціальних пільг, розподілу прибутку і т.п. – або через системи нематеріальних стимулів – повинна стати перш за все проблемою корпоративного рівня соціальної політики.

Тобто при введенні єдиних стандартів соціальної політики для країн ЄС повинна йти мова не про прагнення до перегляду колишніх ціннісних принципів у політиці, а про новий баланс відповідальності, не про скасування, а про істотну модифікацію колишньої соціальної моделі.

Досвід ЄС переконливо свідчить про необхідність розробки єдиної стратегії в соціальній сфері для подальшого поступального розвитку суспільства в умовах сучасного глобалізаційно-інформаційного світу. Усі реформи в соціальній сфері взаємопов'язані і потребують комплексного вирішення. Важливим інструментарієм реформ є законодавство та інституційна база в соціальній сфері. Важливе значення має також рівень розвитку громадянського суспільства та підтримка з боку самих громадян.

Концептуальні погляди і принципи створення та розвитку ЄС мають бути переформульовані з тим, щоб краще відображати сучасний економічний, соціальний та політичний стан. Вони повинні враховувати сучасні зміни, які пов'язані із співвідношенням між економічно неактивним населенням і економічно активним населенням, збільшенням тривалості життя, зниженням рівня народжуваності. Глобальні процеси інтеграції дають підприємствам більше можливостей для переміщення виробництва в сусідні країни з дешевою робочою силою, де захист працівників та споживачів менш розвинений. Соціалізуюча складова політики і розробка єдиної стратегії в соціальній сфері стають більш актуальними. Основною причиною став тиск на держбюджети, що призвело до необхідності термінових кардинальних реформ у соціальній системі для того, щоб вона знову стала грати роль стимулятора економіки.

Розвиток людського потенціалу також набуває особливої значущості і актуальності. Освіта, охорона здоров'я, поліпшення професійних знань, навчання протягом усього життя, а також ліквідація перешкод до доступу на ринок праці не тільки є важливим аспектом соціальної інтеграції і поліпшення якості життя всіх громадян, але і покращує якість і кількість трудових ресурсів, що у свою чергу значно підвищує продуктивність і здатність суспільства виробляти нові технології та адаптуватися до них.

Єдина соціальна політика Європейського Союзу може зіграти помітну роль в стимулюванні економічного зростання та зайнятості, у підтримці фінансового добробуту національних економік країн-учасниць через структурні фонди. Геополітична роль на міжнародній арені полягає в тому, що Єдина Соціальна політика ЄС буде своєрідним стимулятором гармонізації відносин всередині ЄС, прикладом для наслідування для країн світового співтовариства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Офіційний сайт Евростату. – Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>
2. Антропов В.В. Экономические модели социальной защиты населения в государствах / В.В. Антропов // Мировая экономика и международные отношения. – 2007. – №10. – С.26–33
3. Green D. Pensions, class and capital: An international perspective // Review of radical political economics. 2007. Vol. 29. N 3. P. 15-28
4. Carrol A.B. Corporate social responsibility: Evolution of a 'definitional construct // Business & society. 2005. С.232
5. Офіційний сайт Совет ЄС.- Режим доступу: <http://www.consilium.europa.eu/policies>
6. Траболд Х. Глобализация и социальное государство /Х.Траболд //Государственная служба за рубежом. – 2001.– № 5.– С. 15–170.
7. Офіційний сайт Европейської Комісії.- Режим доступу: http://ec.europa.eu/index_en.htm
8. Дікон Б. Глобальна соціальна політика /Б.Дікон, М.Халс, П.Стабс. – К.: Основи, 1999. – 346 с.
9. Иноземцев В. Специфические особенности европейской социальной модели /В. Иноземцев // Современная Европа. – 2004. – № 1. – С.87–96.
10. Крентовська О. Дослідження моделі соціальної політики держави як складної функціональної системи [Текст] /О. Крентовська // Вісник НАДУ. – 2010. – N 2. – С. 198–207.
11. Круглашов А. М. Європейська інтеграція на початку нового тисячоліття: довідник /склад. А.М. Круглашов, І. Озимок, Т. С. Астапенко, В. В. Руссу. – Ч.1.– Чернівці, 2010. – 212 с.
12. Семигіна Т. Соціальна політика у глобальному вимірі /Т. Семигіна. – К.: Унів. вид-во «Пульсар», 2003. – 252 с.
13. Семигіна Т. Традиційні моделі соціальної політики в умовах глобалізації /Т. Семигіна //Людина і політика. – 2004. – № 1. – С. 134-143.
14. Сміт Карен Е. Соціальна політика Європейського Союзу. Перспективи та шляхи запровадження в Україні: громадсько-політична література / Сміт Карен Е. – Донецьк : Б. в., 2006. – 128 с.
15. Стрежнева М. В. Проблемы социальной политики в Европейском союзе /М.В. Стрежнева //Мировая экономика и международные отношения. – 2006.– № 8.– С. 22–31.
16. Церкасевиц Л.В. Современные тенденции социальной политики в странах Европейского союза / Л.В. Церкасевиц. – СПб., 2002. – 256 с.
17. Шевчук П. І. Соціальна політика /П.І. Шевчук – Львів: Світ, 2003. – 400с.
18. Шпідла В. Яка соціальна політика потрібна Європі? / В. Шпідла / Фонд ім. Фрідріха Еберта, Регіональне представництво в Україні та Білорусі. Владімір Шпідла; – К.: Заповіт, 2008, – 44 с.
19. Ярова Л.В. Особливості європейської соціальної політики /Л.В. Ярова /Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: Наук. Журнал. – К.: Міленіум, 2010. г – № 2. – С. 176 – 180.